

חאלד גנאים, מרדכי קרמניצר, בועז שנור "דיני לשון הרע: הדין המצוי והדין הרצוי"

חאלד גנאים, מרדכי קרמניצר, בועז שנור "דיני
לשון הרע: הדין המצוי והדין הרצוי" (מהדורה
שנייה מורחבת). התש"ף - 2019, המכון
הישראלי לדמוקרטיה והוצאת נבו, 556 עמ'

ספרם של המלומדים גנאים, קרמניצר, ושנור, נראה כספר המקיף ביותר על דיני לשון הרע בישראל. חוזקו הוא בשילוב בין עולם האקדמיה לחיי המעשה. מצד אחד יש לנו ניתוח אקדמי מקיף וממצה של דיני לשון הרע בישראל, כולל ביקורת והצעות לתיקון. מן הצד השני, הוא מהווה מדריך מעשי לכל מי שבפועל עוסק בתחום (הן כתובע/ת, הן כנתבע/ת, והן כפוסק/ת את הדין).

שלושת המחברים חאלד גנאים (אוניברסיטת חיפה), מרדכי קרמניצר (האוניברסיטה העברית), בעז שנור (שערי מדע ומשפט), ידועים ומכובדים בזכות עצמם. הספר הנוכחי הוא מהדורה מורחבת של ספרם המקורי שיצא לאור עוד בשנת 2005. היות ויש יותר ממחבר אחד, יש גם חילוקי דיעות והמחברים לכן גם מפרטים במקומות המחלוקת את הדעות השונות.

הספר מחולק לשישה חלקים. החלק הראשון עוסק בצד הפלילי של דיני לשון הרע, כולל רכיבי העבירה והיסוד הנפשי הדרוש. החלק השני מטפל בעוולה האזרחית שבגינה ניתן לתבוע, רכיביה,

צורות הפרסום, וההליכים הדרושים לתביעת נזיקין. החלק השלישי (הקצר מדי לטעמנו) עוסק בלשון הרע במרחב המקוון ומתמקד בשתי סוגיות בלבד, תחולת חוק לשון הרע על האינטרנט, ושאלת חשיפת זהותו של גולש אנונימי. החלק הרביעי עוסק בזיהויים של האחראים משפטית לפרסום, כולל אחריותם של מדפיס, מפיץ, וספק 'אמצעי תקשורת'. החלק החמישי עוסק בסייגים לאחריות המשפטית. דהיינו, מקרים בהם טוענים הנתבעים כי הפרסום היה מותר. אלו כוללים את הגנת 'אמת דברתי', טובת הציבור, פרסומים מוגנים, ועוד. החלק השישי והאחרון דן בסעדים בגין פרסום לשון הרע. אלו כוללים צווים שימנעו את הפרסום, דרישת התנצלויות, ופיצויים כספיים.

יתרון בולט של הספר הוא סידורו המופתי והקלות שבה ניתן למצוא ולעיין בכל שאלה משפטית שמתעוררת לקורא. תוכן העניינים הברור והמפתחות המפורטים מאפשרים לקורא למצוא את מבוקשו מבלי שייאלץ לנדוד במרחבי הספר. תכונה שאינה מובנת מאליה במחקרים אקדמיים מפורטים. יתירה מזו, מחקרים ישראלים רבים מתמקדים במשפטם המשווה רק במשפט המקובל (בעיקר האמריקאי). זאת בהתעלם מכך שרוב העולם איננו מדבר אנגלית וקיימות שיטות משפט אחרות. המחקר שלפנינו לעומת זאת מתייחס למשפט משווה מרחיב יותר כולל האיחוד האירופי, גרמניה, שבדיה, שוויץ, יפן, ומדינות רבות אחרות. בסוף הספר אף מציעים המחברים הצעת חקיקה חדשה לחוק לשון הרע. הצעה שנימוקה מתבססים על הנאמר בספר. במקרים בהם יש מחלוקות בין המחברים, מובאות כל החלופות.

קשה כמובן להתייחס לתוכנו של ספר שעוסק בתחום כה מגוון, עם חילוקי דעות רבים. אולם נדון בנקודה אחת והיא לשון הרע כנגד המת. המחברים מתנגדים לכך ומציעים לקבוע במפורש כי אין פרסום לשון הרע על מת כדי להקים כל עילת תביעה. על נקודה זו ניתן להתווכח רבות. נראה מוזר שברגע שבו אדם הולך לעולמו ניתן להתנפל עליו בשצף קצף ולומר עליו כל דבר. לשיטתם, כל מי

ה מחברים מציעים לקבוע במפורש כי אין פרסום לשון הרע על מת כדי להקים כל עילת תביעה. על נקודה זו ניתן להתווכח רבות. נראה מוזר שברגע שבו אדם הולך לעולמו ניתן להתנפל עליו בשצף קצף ולומר עליו כל דבר.

שרוצה להשמיץ מאן דהוא, צריך רק להמתין מספר שנים והדרך פתוחה לפניו. החוק הקיים קובע לעומת זאת, כי קיימת עילת תביעה למת, ולבני משפחתו הקרובים (הוריו, בן/בת זוג, וילדיו. ואם אין לו כאלו, אחיו/אחיותיו). אישית נראית לנו הרבה יותר העמדה הנוכחית. כמובן, זו רק דוגמא לשלל המחלוקות והדעות השונות, שבכולן יש היגיון.

ישנן שלוש נקודות בספר שמן הראוי היה לשפרן. ראשית, אין התייחסות מספקת לעולם המדיה החדש המבוסס רובו על המדיה החברתית. נכון להיום 2020, מדובר על פייסבוק, טוויטר, ווטסאפ, טלגרם וכיוצא באלו. העיתונות הכתובה הולכת ומצטמצמת ובפועל אין כמעט עיתון שאין לו מקבילה באינטרנט. בכל זאת, החלק בספר המתייחס ל-'לשון הרע במרחב המקוון' הוא קצר להפליא (עשרים וחמישה עמודים בספר בן כחמש מאות וחמישים עמודים). פה ושם יש התייחסויות נוספות לעולם המקוון (כמו אחריות ספק), אך לא יותר מזה. יש לתמוה על כך שכן אין חולק שהעתיד הוא דיגיטלי. ממילא גם רוב השאלות המשפטיות יעסקו בכך וכאלו מתחדשות מדי יום ביומו בבית המשפט. האם like בפייסבוק נחשב כפרסום עצמו? האם ציוץ בטוויטר של אחר תוך כדי איזכור המקור מהווים לשון הרע? האם תוצאות מנוע חיפוש שאינן מדויקות נחשבות כפרסום? ועוד כהנה וכהנה. היינו מעזים לומר שרוב שאלות לשון הרע העתידיות תהיינה דיגיטליות.

החלק בספר המתייחס ל-'לשון הרע במרחב המקוון' הוא קצר להפליא... פה ושם יש התייחסויות נוספות לעולם המקוון (כמו אחריות ספק), אך לא יותר מזה. יש לתמוה על כך שכן אין חולק שהעתיד הוא דיגיטלי.

שנית, אין בספר כל התייחסות אמפירית. כמה תיקי לשון הרע מוגשים בישראל? מי התובע הממוצע? נגד מי? האם המשפטים נגמרים בפשרה או בפסק דין? או בהסתלקות התובע מן התביעה? כמה קובלנות פליליות הוגשו במהלך השנים? וכנגד מי? הנתונים היום קיימים בשפע וכל שצריך לעשות הוא לעבדם. בדיקת הנתונים גם הייתה מראה כנראה כי עיקר העימותים המשפטיים הם בתחום הדיגיטלי, כפי שציינו מקודם (אם כי גם אנו לא עשינו סקירה אמפירית וזאת תחושתנו). וכמובן,

סביר שניתוח הנתונים היה מעלה תובנות חדשות (כפי שמראה הניסיון במקרים דומים של ניתוח מידע רב).

שלישית, נראה כי הדיון בתביעות השתקה לוקה בחסר. מחקרם דן בכך בקצרה מאוד על פני שני עמודים בלבד. כך למשל המחברים מציינים מאפיינים מקובלים לקביעת תביעה כתביעת השתקה. בין אלו מודגשים יחסי כוחות בלתי שווים בין הצדדים. בעיקר יכולות כלכליות. כאן עולה שאלת הצרעה והדוב. מהם יחסי הכוחות בין הצרעה והדוב? מי חזק יותר? באותו אופן ניתן לראות כי במאבק בין איש עסקים עשיר מאוד לבין עיתונאי מפורסם, לא ברור מיהו החזק ומיהו החלש. נראה כי ניתן ורצוי היה להעמיק בכך יותר.

אולם למרות הקשיים שהוזכרו, הרי שנכון להיום (שלהי 2020) הספר הוא הממצה והמקיף ביותר על התחום. מומלץ לכל מי שמתעניין בדיני לשון הרע, והכרחי לכל מי שעוסק בכך בפועל.